

Helder tegengeluid tijdens herdenking Pogromnacht

Achtergrond - 12 november 2018 - Auteur: Ingrid Bosman

De gehoopte 'zee van licht' werd een bescheiden gloed van kaarsen. Toch was de voormalige synagoge in de Berlijnse wijk Schöneberg vrijdagavond weer even iets meer dan een stenen gedenkteken. Buurtbewoners en andere belangstellenden herdachten de *Reichspogromnacht* van 1938, waarmee 80 jaar geleden het systematische nazi-geweld tegen de Joden begon.

In de gymzaal van de Löcknitz Grundschule branden de tl-lampen, in het woonblok er tegenover wordt een rolluik neergelaten. Half vijf in de middag en het is al donker in de Münchener Straße. Op de stoep naast de sportzaal vormen enkele tientallen mensen een halve cirkel voor het betonnen monument dat herinnert aan de synagoge die hier eens stond. Een hagelwitte Kia Picanto, pontificaal voor de gedenksteen geparkeerd, wordt noodgedwongen min of meer ingesloten.

De schaars aanwezige kinderen vallen op in dit gezelschap, net als die ene kalende heer met een keppeltje. Na *Bezirksbürgermeisterin* Angelika Schöttler houdt ook Michael Raddatz een korte rede. Hij is *Superintendent* van de Evangelische Kirchenkreis Tempelhof-Schöneberg. "Zeg maar chef", vertaalt zijn woordvoerster. Zo keurig als hun voorkomen, zo voorspelbaar zijn de woorden van de gemeentelijke en kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders. Wat kunnen ze ook anders dan oproepen tot waakzaamheid? "Niet alleen op momenten en plekken als deze, maar ook in het leven van alledag, op scholen, in kantoren en rechtbanken", maant de rijzige Raddatz met zachte stem.

De schaars aanwezige kinderen vallen op in dit gezelschap
Schöttler legt een krans namens de hele *Bezirksverordnetenversammlung* (BVV), waar de fractie van Die Linke in deze deelraad nog een eigen bloemstuk aan toevoegt. Er volgt een minuut stilte. Net op dat moment start de chauffeur van een koeriersdienst zijn gele bus en stuurt die langs de plechtigheid, die hem niet kan zijn ontgaan. Twee mannen op de achterste rij fluisteren er schande van.

Demonstratie van extreem-rechts

Klarinettist Nur Ben Shalom, opgegroeid in Tel Aviv en wonend in Berlijn, zet

'Avinu Malkeinu' in. Het muzikale Joodse gebed gaat door merg en been. Een tegengeluid net zo glashelder als de doorzichtige klarinet die Shalom bespeelt, op een moment dat een paar kilometer verderop rechts-extremisten zich opmaken voor de demonstratie die het nieuws al dagen beheerst en deze vrijdag pendelde tussen verbod en de gerechtelijke opheffing daarvan.

Herdenking *Reichspogromnacht*

Kanselier Merkel sprak op 9 november, 80 jaar na dato, tijdens een officiële herdenking in een synagoge in Berlijn haar zorgen uit over het antisemitisme in Duitsland. President Steinmeier stond in de Bondsdag stil bij de *Novemberpogrome* van 1938. [Bekijk de toespraken op ZDF Heute.de](#)
Zie ook: [Naslagwerk Geschiedenis](#)

Er worden witte en rode gedenkkaarsen op en rondom het monument gezet. Schöttler had alle Schönebergers opgeroepen te komen, zodat er een 'zee van licht' zou ontstaan. De zachte gloed die nu wordt verspreid, is evengoed indrukwekkend. Een jonge man zonder kaars dringt zich naar voren. 'Een steentje is het belangrijkste', mompelt hij en legt volgens Joodse traditie een kiezel op het beton. Een bejaarde dame vraagt aan een jongere bekende waar 'de anderen' zijn. "Ik moet het verst reizen maar ben het trouwst", zegt ze snibbig. De jongere vrouw wenst haar een goed weekeinde en maakt zich uit de voeten.

Terwijl de kleine menigte langzaam oplost komen een moeder en dochter haastig aangelopen. Het meisje kiest zorgvuldig een plek voor haar kaars. Dan steken ook de drie politiemannen die aan de overkant in kogelvrije vesten op de uitkijk stonden de straat over. Ze inspecteren het eerbetoon van een kleine afstand, een beetje verlegen met zichzelf lijkt het, wat hun gebaar ook iets aandoenlijks geeft.

Drie politiemannen die in kogelvrije vesten op de uitkijk stonden, inspecteren het eerbetoon van een kleine afstand

Dan stappen ze in hun *Streifenwagen* en is het weer stil rond het monument. De sculptuur van beeldhouwer Gerson Fehrenbach (1932-2004) herinnert sinds 8 november 1963 aan de Schöneberger synagoge, die in 1910 werd ingewijd. Het door Max Fraenkel ontworpen gebouw bood plaats aan 836 gelovigen. De Joodse gemeenschap in het zogenoemde Bayerischen Viertel groeide tot ruim 16.000 mensen in 1933. In de *Reichspogromnacht* op 9 november 1938 - in Duitsland wordt de 'verhullende' term *Kristallnacht* niet gebruikt - bleef de synagoge voor vernietiging gespaard, vermoedelijk omdat het gebedshuis zich in een wooncomplex bevond. Later werd de synagoge alsnog zwaar beschadigd bij bombardementen en in 1956 gesloopt.

Jongeren

Dat er bij de tachtigste jaardag van de *Pogromnacht* zo weinig jongeren naar de herdenking in de Münchener Straße zijn gekomen, is geen reden tot verontrusting, legt persvoorlichter Cornelia Schwerin van de Evangelische Gemeinde Tempelhof-Schöneberg uit. "Jongeren kiezen eerder voor de demo's", zegt ze, doelend op de tegenprotesten die her en der zijn georganiseerd om de als provocatie opgevatte demonstratie van 'Wir für Deutschland' te overstemmen.

'De demonstratie van extreem-rechts op deze beladen dag is *zum kotzen*'

En schoolkinderen in de wijk hebben hun eigen herdenkingsmomenten. Bij het gedenkteken dat ze zelf laten groeien op het terrein van de Löcknitz Grundschule, gebouwd op de plek van de voormalige synagoge. Sinds 1995 ontstaat op de binnenplaats van de school een '*Mauer des Gedenkens*', bestaande uit ondertussen meer dan 1000 gele bakstenen waarop zesdeklassers de namen hebben geschreven van Joodse inwoners die door de nazi's naar vernietigingskampen werden gedeporteerd en daar vermoord.

Kleinschalige herdenkingen zoals die op deze vrijdag op vele plekken in de stad plaatsvinden, maken het (oudere) buurtbewoners makkelijk om aan te sluiten, volgens Cornelia Schwerin. De demonstratie van extreem-rechts op deze beladen dag is *zum kotzen*, zoals ze opmerkt, zich verontschuldiging voor haar taalgebruik. "Maar dat die kan plaatsvinden is óók wat de rechtsstaat ons leert." Volgens de Berlijnse krant *Der Tagesspiegel* komen er van de aangekondigde 250 demonstranten uiteindelijk 150 opdagen, tegenover enkele duizenden bij de tegendemonstraties. "Dat loopt steeds beter", is de indruk van Cornelia Schwerin. "Waar mensen eerder nog zeiden: 'Ik sta erachter maar hoef er niet bij te zijn' gaan ze nu toch de straat op."

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel:

<https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/29112/helder-tegengeluid-tijdens-herdenking-pogromnacht>